

KASTE SUOMALAISTEN KOKEMUKSENA JA SAARNOJEN AIHEENA

MAARIT HYTÖNEN

1. Johdanto

Kirkon jäseneksi tullaan kasteessa. Kasteen asema suomalaisessa yhteiskunnassa ja luterilaisessa kirkossa on muuttunut rajusti 2000-luvulla. Erityisesti suurissa kaupungeissa kasteiden väheneminen on nopeasti yleistynyt ilmiö. Uskonnon aseman muuttuessa ihmisten kokemuksilla ja tulkinnoilla on entistä suurempi merkitys. Omat ja lähipiirin näkemykset voivat ratkaista sen, kastetaanko lapsi tai pysytäänkö kirkon jäsenenä. Käsitteisiin kasteesta vaikuttavat niin henkilökohtainen ja lähipiirin suhde kirkkoon kuin seurakuntien toimet.¹

Seurakuntien kasteeseen liittyvä viestintä, toiminta yleensä sekä toimet kasteiden yhteydessä voivat vaikuttaa asenteeseen kastetta kohtaan. Seurakunnat lähettävät vastasyntyneen kotiin kasteesta kertovaa informaatiota, pitävät kastetta esillä seurakuntalehdissä ja ottavat yhteyttä niihin seurakunnan jäseniin, joiden lapsia ei ole kastettu. Myös kastetapahtumia järjestetään sekä etsitään kummeja perheille, joiden ystäväpiirissä ei ole kirkkoon kuuluvia. Joissakin seurakunnissa kasteperheille annetaan erityisiä kastelahjoja, muistetaan erilaisin materiaalein lapsen kasvaessa sekä käydään kodeissa keskustelemassa ja auttamassa pienissä kotitöissä.²

Kasteen ja siihen liittyvän kastekeskustelun aikana papit puolestaan keskustelvat vanhempien kanssa kasteesta ja kristillisestä kasvatuksesta sekä esittelevät seurakunnan toimintaa lapsille.³ Kasteen eri ulottuvuuksia käsitellään myös kaste-
puheissa, hartauksissa ja saarnoissa. Mutta puhuvatko papit kasteesta siten, että se vastaa suomalaisten kokemusta ja kasteesta käyttämää kieltä?

1 Salomäki 2020, 109–110; Hytönen 2020b, 44–45; Sandberg & Sjölin & Ganebo Skantz 2019, 42.

2 Salomäki 2020, 108; Hytönen 2020a, 200–201; Hytönen 2020b, 46–47.

3 Hytönen 2020a, 189–190.

Aiemman, suomalaisten näkemyksiä kasteesta tarkastelevan tutkimuksen mukaan kasteella on erilaisia merkityksiä. Suomalaisille kaste merkitsi yhtäältä yhteisön jäsenyyttä ja mahdollisuutta osallistua kirkon toimintaan ja kirkollisiin toimituksiin. Toisaalta kasteeseen liittyivät tavat ja perinteet sekä vanhempien valitseman nimen saaminen. Kolmanneksi kastetta kuvattiin opillisella ulottuvuudella, jossa korostui Jumalan antama siunaus ja huolenpito, Jumalan rakkaus ja armo, Jumalan lapseksi tuleminen, usko ja Jeesuksen seuraaminen sekä pelastus ja ikuinen elämä. Tutkimus on julkaistu nimellä *”Maailman tärkein tapahtuma” – suomalaisten käsityksiä kasteesta ja kummiudesta.*⁴

Yhteisöllisyys oli suomalaisille yksi kasteen merkittävimmistä ulottuvuuksista. Kaste merkitsi kuulumista suurempaan joukkoon, osallisuutta, yhteisöllisyyttä, yhteisön hyväksyntää ja luottamusta. Paikallisseurakunnan jäsenenä kastettu on osa maailmanlaajuisia yhteisöä ja universaalia kristillistä kirkkoa. Kastetta pidettiin suomalaisuuteen kuuluvana yhteisöllisyytenä, jossa konkretisoituu yhteys sukuun ja suvun yhteisiin kristillisiin juuriin. Se vahvisti syntyneen lapsen, vanhempien, kummien ja suvun yhteenkuuluvuudentunnetta sekä lähensi seurakuntaan. Kirkon jäsenyyden antamia oikeuksia arvostettiin eräänlaisina ”jäsenetuina”. Kaste mahdollisti täysivaltaisen osallistumisen seurakunnan toimintaan kuten kirkkohäihin, rippikouluun, konfirmaatioon, pyhäkouluun ja päiväkerhoon. Kaste oikeutti tuomaan omat lapset kastettaviksi ja osallistumaan ehtoolliselle, pääsemään kummiksi ja saamaan kummit sekä kristillisen hautaan siunaamisen. Lapsen kasteen yhteydessä korostui vanhempien ja kummien vastuu lapsen kristillisestä kasvatuksesta ja opetuksesta. Erityisesti kummit iloitsivat siitä, että heillä on mahdollisuus osallistua kummilapsen kanssa seurakunnan toimintaan ja puhua hänelle omista arvoistaan ja uskostaan.⁵

Suomalaiset pitivät kastamista myös tapana ja perinteenä, jota ilman elämää oli vaikea kuvitella. Kaste liitti lapset vanhempiinsa ja kummeihinsa, samaan uskontoon, traditioon sekä kristillisiin arvoihin. Kastaminen ymmärrettiin kristilliseen traditioon liittyvänä tapana myös siinä mielessä, että samalla toimittiin Jeesuksen ohjeen ja Raamatun kehotuksen mukaisesti. Lapsen kasteen kohdalla korostui kaste vanhempien valintana. Vanhemmat olivat halunneet jatkaa perinnettä oman lapsensa kohdalla. Kasteessa saatu oma nimi tuntui tärkeältä myös siksi, että se oli omien vanhempien valitsema, ja se liitti kastetun sukuun, sukupolvien ketjuun ja seurakuntaan. Oman kasteen kohdalla korostettiin sukuun ja perheeseen liittymistä, mutta lapsen ja kummilapsen kohdalla pikemminkin sitä, että kastetilaisuudessa

4 Hytönen 2020b. Aineisto on kerätty Kirkon tutkimuskeskuksen kirjoituspyynnöllä maaliskuussa 2018. Kirjoituspyynnössä henkilöitä pyydettiin kertomaan vapaamuotoisesti, mitä oma tai lapsen kaste merkitsee heille. Kirjoituspyynnössä kysyttiin myös kummiuteen liittyviä kysymyksiä, mutta ne on rajattu tämän artikkelin ulkopuolelle. Vastaajia oli yhteensä 855.

5 Hytönen 2020b, 67–75, 110–118.

lapsen nimi julkistetaan eli kerrotaan lähipiirille ja julkisen nimen käytön voi aloittaa. Nimen antamiseen liittyi ajatus siitä, että Jumala kutsuu kastettua nimellä. Kaste nähtiin ajallisen ja ikuisen liittymisenä yhteen, mutta myös lapsen tulemisena kokonaiseksi ihmiseksi ja omaksi persoonakseen.⁶

Suomalaiset pitivät kastetta kristityn matkan alkuna, jossa Pyhä Henki lahjoittaa uskon. Kaste mahdollisti uskon vahvistumisen ja kehittymisen sekä Jeesuksen opetuslapseksi tulemisen. Joillekin usko merkitsi kastetun aktiivisuutta, uskoon tuleamista tai lahjan käyttöön ottamista. Toiset katsoivat, että usko on saatu jo kasteessa ja se kantaa läpi elämän aina iankaikkisuuteen saakka. Kristuksen päivittäinen seuraaminen ja kilvoittelu olivat tärkeitä oman kasteen ulottuvuuksia, kun taas lapsen kasteessa korostettiin mahdollisuutta kasvaa uskossa pienestä saakka. Kaste oli paitsi aito mahdollisuus löytää Jumala ja valita usko, myös merkki Jumalan lapseksi pääsemisestä, Jumalan helmaan laskemisesta sekä Jumalan ja Kristuksen yhteyteen liittämistä. Jumalan lapseus ymmärrettiin siten, että kasteessa Jumala on ottanut ihmisen omakseen sekä samalla siunauksensa ja varjeluksensa piiriin. Kaste antoi Jumalan lapsen oikeudet: Isän rakkauden, anteeksiantamuksen ja ihmisarvon, joka ei perustu omiin ansioihin ja tekoihin. Erityisesti lapsen kasteessa koettiin yhteenkuuluvuudentunteen lapsen kanssa vahvistuvan, kun lapsi kuului samaan Jumalan lasten joukkoon muiden kanssa, Jumalan perheväkeen, ja kaikilla oli sama Isä.⁷

Suomalaiset pitivät kastetta suorituskeskeisen maailman vastakohtana, jossa Jumala lahjoittaa armonsa ilmaiseksi. Kaste oli merkki siitä, että Jumalalle jokainen ihminen on arvokas ja rakas. Jumala antaa lahjansa kaikille kastetuille, vaikka he eivät osaisi niitä käyttää. Kasteen armo kantaa koko elämän matkan ajan, eikä se lähde pois ihmisestä. Kasteen koettiin olevan lupaus siitä, että Jumala on aina vierellä. Kasteessa saatua armoa sanottiin elämän suurimmaksi lahjaksi ja koko minuutta muokanneeksi seikaksi. Armon uskottiin kantavan perille saakka. Kasteeseen liittyi toivo ylösnousemuksesta ja jälleennäkemisestä rakkaiden kanssa. Kaste liitti kastetun Kristuksen sovitustyöhön ja mahdollisti iankaikkisen elämän. Ajatus pelastumisesta ja taivaaseen pääsemisestä toi turvaa ja lohtua. Lapsen kasteen kohdalla korostui ajatus Jumalan sylissä, hoidossa ja kämmenellä olemisesta. Kastetut kokivat olevansa taivaan kansalaisia ja taivaan perillisiä. Kaste oli pelastuksen merkki, jolla oli liitytty Kristukseen ja hänen lupauksiinsa. Moni iloitsi jo etukäteen hänelle varatusta paikasta taivaassa.⁸

Tässä artikkelissa tarkastelen kastetta Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa sekä suomalaisten että saarnaajien sille antamien merkitysten ja tulkintojen va-

6 Hytönen 2020b, 75–80, 118–123.

7 Hytönen 2020b, 81–83, 88–93, 123–127.

8 Hytönen 2020b, 85–88, 94–97, 131–134.

lossa. Mitä suomalaisissa saarnoissa puhutaan kasteesta? Vertaan saarnoissa esiintyvää kastepuhetta suomalaisten käsitykseen kasteesta ja tarkastelen, mitä eroja ja yhtäläisyyksiä saarnojen ja suomalaisten kastekäsityksissä on havaittavissa. Tällainen tarkastelu, jossa saarnoissa esiintyviä tulkintoja verrataan suomalaisten käsityksiin, on jäänyt tutkimuksissa vähälle huomiolle.

2. Aineisto ja tutkimusmenetelmä

Saarna-aineisto kerättiin 4.2.2021 KotimaaPro:n saarnatietokannasta Digipostilla⁹. Mukaan otettiin kaikki vuosina 2018–2020 pidetyt saarnat, joissa mainittiin kaste. Tällaisia saarnoja löytyi yhteensä 105 kappaletta. Kaiken kaikkiaan tietokantaan oli tallennettu kyseisinä vuosina 344 saarnaa, joten kastea käsiteltiin 31 prosentissa. Saarnat oli pitänyt 38 eri henkilöä eli sama saarnaaja oli maininnut kasteen useassa saarnassaan. Valtaosa saarnaajista oli Suomen evankelis-luterilaisen kirkon pappeja.

Saarnat luokiteltiin yllä mainittuihin luokkiin samalla tavalla kuin aiemmin suomalaisten kastekäsityksistä koottu aineisto. Nämä luokat ovat: yhteisöllisyys, osallistuminen kirkon toimintaan, tavat ja perinteet, nimen saaminen, usko ja Jeesuksen seuraaminen, Jumalan lapseus, siunaus, armo ja Jumalan rakkaus sekä pelastus ja iankaikkinen elämä.

Tutkimuskysymykset olivat:

1. Mitä saarnat kertovat kasteesta?
2. Mitä yhtäläisyyksiä saarnojen puheella kasteesta on suomalaisten kastekäsitysten kanssa?
3. Mitä eroja saarnojen puheella kasteesta on suomalaisten kastekäsitysten kanssa?

Analyysin lähtökohtana oli aineistolähtöinen sisällönanalyysi ja sitä täydennettiin systemaattisella analyysillä ja lähiluvulla.

3. Yhteisön jäsenenä

3.1. Yhteisöllisyys

Saarnoissa korostui yhteisöllisyyden kristillinen ulottuvuus. Kaste oli kastetun liittämistä kristittyjen yhteisöön, seurakuntaan ja kirkkoon. Yhteisöä tarvittiin hengellisen elämän hoitamista varten. Kun oma usko horjuu, kirkon ja sen jäsenten usko kannat-

9 <https://www.kotimaaapro.fi/digipostilla/>.

telee, ja kun ei jaksa rukoilla, seurakunta rukoilee jäsentensä puolesta. Joukossa on aina joku, joka lohduttaa ja muistuttaa Jumalan hyvydestä ja armollisuudesta.¹⁰

Kirkkoyhteisöä verrattiin saarnassa laumaan. Kasteessa ihminen liitetään hyvän paimenen laumaan, ja tärkeimpänä elämässä pidettiin pysymistä Jeesuksen laumassa. Jeesus etsii kadonneitakin lampaita, jotka ovat lähteneet omille teilleen ja sanoneet hyvästit Jeesukselle, ja johdattaa takaisin yhteisöön. Paimen haluaa hoitaa ja ruokkia lampaitaan seurakunnassa. Lammas laumaeläimenä on kristityn esikuva, sillä yhteys seurakuntaan on Jumalaan uskovan elinehto. Yhteinen tehtävä on pitää huolta siitä, että myös tulevat sukupolvet ymmärtävät seurakunnan merkityksen ja tahtovat kuulua siihen.¹¹

Kirkkoyhteisön universaalia luonnetta kuvattiin saarnoissa sanomalla, että seurakuntaan kuuluvat kaikki kastetut ja Jeesukseen uskovat kristityt kautta vuosisatojen.¹² Kristillinen yhteisöllisyys on merkittävä lisä biologiselle yhteisölle. Vaikka perhe ja suku ovat tärkeitä yhteisöjä, kasteessa saadaan näiden lisäksi uusi yhteisö. Biologinen sukulinja ei ole enää ainut ihmisen identiteettiä määrittävä tekijä, sillä uusi yhteys tulee Jumalalta, Hengen lahjana. Kristityt on kastettu yhdeksi ruumiiksi, jonka yksi ja sama Henki on yhdistänyt (1. Kor. 12:13).¹³

Suomalaisten kastekäsityksestä poiketen saarnoissa ei tuotu esiin yhteisöllisyyttä osana suomalaisuutta ja suvun kristillisiä perinteitä. Kun suomalaisten keskuudessa kastetta pidettiin suomalaisuuteen kuuluvana yhteisöllisyytenä, jossa konkretisoituu yhteys sukuun ja suvun yhteisiin kristillisiin juuriin, saarnoissa korostui seurakuntayhteisön jäsenyys. Perhettä pidettiin saarnoissakin tärkeänä, mutta kaste oli ensisijaisesti uuden yhteisön saamista. Kun suomalaiset korostivat yhteisön antamaa tukea, hyväksyntää ja luottamusta yleisessä mielessä, saarnoissa painotettiin yhteisön tukea uskonelämälle. Molemmissa ryhmissä pidettiin seurakunnan jäsenyyttä tärkeänä ja koettiin paikallisseurakunnan jäsenenä liittyttävän maailmanlaajuiseen yhteisöön ja universaaliin kristilliseen kirkkoon.¹⁴

Kirkon jäsenyyden merkitys niin pappien kuin suomalaisten kastekäsityksissä ei sinänsä ole yllättävää, sillä sitä korostetaan monella taholla kirkon dokumenteissa. Katekismuksen ja kirkkojärjestyksen mukaan kasteessa tullaan kirkon jäseneksi.¹⁵ Yhteisön jäseneksi tuleminen mainitaan myös kasteakaavassa, jos pappi ottaa kastetun syyliinsä ja lausuu: ”Pyhässä kasteessa NN (etunimet) on otettu Kristuksen kirkon ja X:n seurakunnan jäseneksi.”¹⁶

10 Digipostilla, Peura 22.04.2018, Peura 31.03.2018, Peura 29.11.2020.

11 Digipostilla, Häkkinen 15.04.2018.

12 Digipostilla, Miettinen 17.11.2019.

13 Digipostilla, Pietilä 21.07.2019.

14 Vrt. Hytönen 2020b, 67–71, 110–111.

15 Katekismus 1999, kohta 20; Kirkkojärjestys 1055/1993, 1 § 3.

16 Kirkollisten toimitusten kirja 2003, Kaste, kohta 13.

Vaikka Jumala ottaa kasteessa omakseen nimeltä mainiten, ketään ei kasteta vain yksittäiseksi kristityksi eikä kaste jää pelkästään Jumalan ja kastetun väliseksi asiaksi. Kasteen kokonaisuuteen kuuluu seurakunta ja kasteen lahjaan hengellinen tehtävä seurakunnan edustajana toimimisesta toisille ihmisille.¹⁷ Seurakuntayhteisö parhaimmillaan tukee jäseniään toteuttamaan Jumalan tahtoa ja hoitamaan suhdettaan Jumalaan. Kirkkoon liittymisen syitä kartoittavassa tutkimuksessa todettiin, että yhteisöllisyyden kaipuu oli joillekin ensisijainen syy liittyä kirkkoon. Seurakunnassa mahdollistuvat muut ihmissuhteet ja rippikouluryhmä tai nuorten porukka koettiin tärkeiksi. Seurakuntaa verrattiin lämpimään syliin, joka on avoinna kaikille ja johon voi kuulua vikoineen päivineen. Yhteisöllisyyden tuoma turva konkretisoitui erityisesti elämän kriiseissä ja yksinäisyyden ahdistuksessa, eikä se edellyttänyt aktiivista osallistumista seurakunnan toimintaan. Se oli pikemminkin oman paikan löytymistä, yhteyden pitämistä ja kokemusta kuulumisesta yhteen.¹⁸ *Gallup Ecclesiastica 2019* -kyselyssä 34 prosenttia suomalaisista piti halua olla osa kristittyjen yhteisöä hyvin tai melko tärkeänä kirkkoon kuulumisen syynä ja 30 prosenttia hyvin tai melko tärkeänä kirkkoon liittymisen syynä. Erityisen tärkeää yhteisöllisyys oli nuorille.¹⁹

Jumalanpalvelusta muistiyhteisönä tutkineen Anneli Vartiainen mukaan ryhmä on yksilölle kehys, jossa hän voi muistaa, ja kollektiivinen muisti syntyy, kun ihmiset tietyn ryhmän jäseninä muistavat. Kielellä, toiminnalla, vuorovaikutuksella ja tunteisiin perustuvilla siteillä toisiin ihmisiin on merkittävä rooli muistamisessa. Kokemukseen perustuva muistaminen on usein yksilön omaa, kun taas merkityksiin perustuva muistaminen on sidoksissa yhteisöön. Yksilön muistin yhteisöllistä luonnetta kuvataan termillä ”vuorovaikutteinen muisti” (*communicative memory*). Traditio voidaan määritellä muistamiseksi, joka on tullut historiallisesti tietoiseksi muistamisestaan tai merkitysten siirtämisestä sukupolvelta toiselle. Joissakin tradition määritelmissä korostetaan kommunikaatiota, jossa kommunikoidaan vertikaalisesti, sukupolvien välillä. Traditio on siis sukupolvien välistä muistamista ja yhteisön pitkäkestoinen kulttuurinen identiteetti. Yhteistä määritelmille on, että traditiossa on kysymys muistamisesta, joka ulottuu sukupolvien taakse ja edellyttää vertikaalista kommunikaatiota sekä tapahtuu symbolien ja riittien välityksellä eli edellyttää merkkejä ja toimintaa. Tätä kutsutaan tietoiseksi muistamiseksi.²⁰

17 Laulaja 2003, 218.

18 Kauppinen 2008, 117–119, 143.

19 Sohlberg & Ketola 2020, 63–64.

20 Vartiainen 2014, 10–14; Vartiainen 2015, 12–16.

3.2. Osallistuminen kirkon toimintaan

Saarnoissa kaste nähtiin mahdollisuutena kutsumuksen toteuttamiseen ja vapaaehtoisin palvelutehtäviin seurakunnassa. Kutsumuksista mainittiin vanhemmuus ja yhteiskunnassa tehtävä työ. Kastettuja koskevan yleisen pappeuden perusteella joidenkin osana katsottiin olevan kirkollinen kutsumus, useimpien tosin vapaaehtoisena.²¹ Kirkon taloudellisten voimavarojen vähetessä jäsenten vapaaehtoinen vastuunkanto korostuu ja kasteen todeksi eläminen johtaa parhaimmillaan lähetystehtävän hoitamiseen omalla paikalla ja seurakunnan palvelemiseen niillä lahjoilla, jotka Jumala on kullekin suonut.²² Seurakunnassa on tarjolla tehtäviä, joita jokainen kastettu voi tehdä ja Vapaaehtoistyö.fi-sivuston kautta jokainen voi löytää itselleen sopivan tehtävän. ”Lapsikin voi lukea Raamatun tekstin kirkossa tai pidellä ehtoollisleipälautasta. Isommat ihmiset voivat kouluttautua ehtoollisavustajiksi, toimia vanhuksen ystävinä, tulla mukaan valvojiksi eri tilaisuuksiin ja montaa muuta asiaa.”²³

Kutsumuksen ja lähetystehtävän korostaminen kristityn velvollisuutena tuli esiin myös aiemmassa saarnatutkimuksessa, jonka mukaan kutsumus ymmärrettiin saarnoissa Jumalalta kasteessa saatuna tehtävänä. Jumala on kutsunut kastetut ja uskovat ihmisten kalastajiksi pelastuksen sanoman viemiseksi kaikkialle maailmaan ja jokaisen lähiympäristöön. Lähimmäisenä toimimista pidettiin ihmisen tärkeimpänä kutsumuksena, ja sen sisältönä oli rakkaus ja hyvän tekeminen.²⁴

Suomalaisten kasteessa korostamat kirkon jäsenyyden antamat oikeudet ja niiden arvostaminen eräänlaisina ”jäsenetuina” puuttui kokonaan saarnoista. Saarnoissa odotettiin toimintamuotoihin osallistumista suurempaa aktiivisuutta, kun suomalaisille riitti kasteen avaama mahdollisuus osallistua seurakunnan toimintaan.²⁵ Se, ettei kastetta mahdollisuutena osallistua seurakunnan eri toimintamuotoihin ilman erityisen vastuunkantajan roolia pidetty saarnoissa esillä, johtuu varmasti kuulijakunnasta. Jumalanpalveluksiin osallistuvat ovat usein muutoinkin aktiivisia seurakuntalaisia, jotka ovat jo löytäneet paikkansa kirkosta tai ovat ainakin tietoisia eri toimintamuodoista. Koska he ovat jo seurakunnan toiminnan piirissä, heille ei ole tarpeen esitellä kasteen ja toimintamuotojen yhteyttä. Sen sijaan heitä voi kannustaa aktiivisempaan seurakuntalaisuuteen erilaisten vapaaehtoistehtävien muodossa.

Kaste oikeutena kirkollisiin toimituksiin juuri suomalaisten kohdalla ei sinänsä yllätä, sillä mahdollisuus kirkollisiin toimituksiin on suomalaisille tärkeä kirkkoon

21 Digipostilla, Tuovinen 04.11.2018.

22 Digipostilla, Peura 07.01.2018.

23 Digipostilla, Pietilä 18.03.2018.

24 Hytönen 2018, 106, 115–119, 131.

25 Vrt. Hytönen 2020b, 71–75, 115–118.

kuulumisen ja siihen liittymisen syy. Mahdollisuus osallistua johonkin kirkolliseen toimitukseen kuten kasteeseen, häihin tai hautajaisiin oli 81 prosentille suomalaisista hyvin tai melko tärkeä kirkkoon kuulumisen syy ja 76 prosentille hyvin tai melko tärkeä kirkkoon liittymisen syy. Kirkollisten juhlapyhien kuten joulun ja pääsiäisen kristillisen perinteen arvostaminen oli 75 prosentille hyvin tai melko tärkeä kirkkoon kuulumisen syy ja 59 prosentille hyvin tai melko tärkeä kirkkoon liittymisen syy.²⁶

Rippikoululaisille puolestaan rippikoulun antama oikeus toimia kummina ja oikeus kirkollisen avioliiton solmimiseen olivat tärkeimmät syyt rippikoulun aloittamiseen. Niiden suosio on säilynyt rippikoulun käymisen syinä, vaikka kirkollisen avioliittoon vihkimisen suosio on vähentynyt ja lasten kastaminen käynyt harvinaisemmaksi. Kummiuden merkitys rippikoulun käymisen syynä on pikemminkin kasvanut, kun taas oma kaste rippikoulun käymisen syynä on menettänyt merkitystään yksittäisistä syistä eniten.²⁷

Kirkkoon liittymisen syitä selvittäneessä tutkimuksessa arvostettiin niin ikään sitä, että kirkon jäsenenä vanhemmilla oli oikeus viedä lapsensa päiväkerhoon, kuo-roon ja partioon, eikä koulun uskonnonopetuksessa tarvinnut selitellä mitään. Lapsille haluttiin antaa tilaa uskonnollisen maailmankuvan kehittymiseksi ja tähän odotettiin tukea seurakunnalta. Osa piti tärkeänä, että kirkolla on toimintaa, vaikka he eivät itse osallistukaan siihen. Juhla-aikojen, erityisesti joulun jumalanpalveluksiin oli myös osallistuttu ja ne koettiin virkistävinä juhlan tuojina.²⁸ Tutkimuksessa kirkosta eroamisen syistä todettiin, että halu saada kirkollisia toimituksia piti ihmisiä kirkon jäsenenä huolimatta jopa uskonnottomasta maailmankatsomuksesta tai selkeistä katsomuksellisista ristiriidoista kirkon kanssa.²⁹

Ann-Maarit Joenperä kiinnitti väitöskirjassaan huomiota pyhyiden kokemukseen uskonnollisuuden painopisteen siirtyessä perinteisestä luterilaisesta kristillisyydestä kohti uusia, yksilöllisyyttä, valinnanvapautta ja spiritualiteettia korostavia muotoja. Uusi individualistisen uskonnollisuuden nousu on osa yhteiskunnallisen fragmentoitumisen prosessia, jossa hierarkkisesti rakentuneiden kirkkoinstituutioiden merkitys vähenee ja kristillinen monopoli hengellisyydessä asetetaan kyseenalaiseksi. Yksi suuri kertomus jakautuu lukuisiksi yksilöllisiksi pieniksi kertomuksiksi pyhästä, kuten kertomuksiksi luontokokemuksista, tärkeistä paikoista, muistoista ja esineistä. Niiltä puuttuu kuitenkin juurtuminen osaksi suurempaa pyhää kertomusta. Tästä syntyy nykyihmisen kaksijakoinen suhde pyhään, jolloin hän osallistuu mielellään erilaisiin uskonnollisiin riitteihin sekä arvostaa pyhiä paikkoja ja pyhyiden tunnetta, mutta suhtautuu samanaikaisesti epäilevästi niiden tulkintaa kohtaan. Jumalanpal-

26 Sohlberg & Ketola 2020, 63–64.

27 Porkka 2019, 151–152, 164.

28 Kauppinen 2008, 147–152, 174.

29 Niemelä 2006, 60.

veluksen tavoin kirkolliset toimitukset voivat olla osallistujille osallisuutta pyhään, jolloin ihmisen oma elämänkertomus on osa suurta kosmista kertomusta. Ihmisen elämymaailmassa Raamatun kertomasta tapahtumasta tulee totta ja hän voi ottaa sen osaksi omaa elämänkertomustaan eheyttävällä, voimaannuttavalla ja hoitavalla tavalla. Parhaimmillaan nykyistyminen merkitsee sitä, että ihminen tuntee olevansa osa universaalia, kosmista aikaa, jossa mennyt aika, tämä aika ja tuleva aika ovat nykyistä aikaa.³⁰

4. Kaste perinteenä ja nimenantojuhlana

4.1. *Tavat ja perinteet*

Saarnoissa kaste- ja lähetyskäsky laajeni opetuslapsille annetusta tehtävästä kaikkia kristittyjä koskevaksi tehtäväksi. Kristityt nähtiin osana Jeesuksen oppilaiden ketjua, jotka Jeesus lähetti julistamaan rauhaa ja Jumalan valtakunnan tulemistä koteihin ja koko maailmaan.³¹

Saarnoissa kaste nähtiin hyvänä tienä, jolle vanhemmat ohjaavat lapsensa. Tuomalla lapsen kastettavaksi vanhemmat ovat halunneet lapsensa saavan jotain, joka on parasta mahdollista. ”Mitä parempaa vanhemmat voivatkaan lapselleen tarjota kuin kasteen lahjan ja mahdollisuuden seurata maailman valoa, Vapahtajaamme Jeesusta.”³² Sukupolvelta toiselle siirretty uskon perintö luo kaikupohjaa Jumalan sanan kuulemiselle ja kristittynä kasvamiselle. Seurakunnan toivottiin olevan se paikka, jossa sukupolvet ja erotuksesta kaikki ihmiset voivat kohdata toisensa.³³ Papeista oli upeaa olla mukana välittämässä kasteen mukanaan tuomaa perintöä sukupolvelta toiselle. Vaikka maailma on muuttunut ja kieli sekä tavat sen mukana, Jumala kutsuu ihmisiä yhteyteensä ja lahjoittaa kasteen kautta uuden elämän.³⁴

Kaste tapana ja perinteenä, jolla on myönteinen merkitys tuli esiin myös suomalaisten kastekäsityksissä. Kun saarnat korostivat sukupolvelta toiselle välittyvää uskonperintöä, suomalaiset kokivat lasten liittyvän kasteessa vanhempiinsa ja kummeihinsa, samaan uskontoon, traditioon sekä kristillisiin arvoihin. Molemmissa ryhmissä kastaminen ymmärrettiin kristilliseen traditioon liittyvänä tapana myös siinä mielessä, että samalla toimittiin Jeesuksen ohjeen ja Raamatun kehotuksen mukaisesti. Saarnoissa kaste- ja lähetyskäsky nähtiin kaikkia kristittyjä koskevana tehtävänä, ja suomalaiset totesivat halunneensa vanhempina ja kummeina jatkaa

30 Joenperä 2013, 14, 90; Wikström 2004, 15–16.

31 Digipostilla, Lehtoviita 25.10.2020.

32 Digipostilla, Peura 22.04.2018.

33 Digipostilla, Tuovinen 30.12.2018.

34 Digipostilla, Leverin 07.01.2018.

perinnettä oman lapsensa kohdalla. Kaste oli vanhempien ja kummien mukaan hyvä alku elämälle ja sen toivottiin ohjaavan lapsen elämää toivottuun suuntaan, kun taas saarnoissa puhuttiin kasteesta hyvänä tienä. Saarnoissa seurakunnan toivottiin olevan sukupolvia yhdistävä kohtaamispaikka ja samansuuntainen ajatus oli myös suomalaisilla, jotka toivoivat lapselleen samanlaista turvallista seurakuntayhteyttä ja uskoa Jumalaan, mikä heillä itselläänkin oli.³⁵

Kirkossa onkin pitkään korostettu vanhempien merkitystä sekä lapsen kastamisessa että kristillisen perinteen välittämisessä. Vanhempia on kutsuttu Jumalan työtovereiksi päättäessään, että heidän lapsensa kastetaan. Vanhemmat paitsi järjestävät kastetoimituksen, kutsuvat papin ja pyytävät kummit, ovat myös lapselle ensimmäiset kristityn mallit.³⁶

Niin kauan kuin valtaosa ympärillä olevista ihmisistä on kastettu, kastaminen kuuluu asiaan osana suomalaisuutta ja kristillisten arvojen jatkuvuutta. Kirkon jäsenistä 55 prosenttia koki kirkon roolin tärkeäksi suomalaisessa yhteiskunnassa ja tämä oli heille tärkeä tai melko tärkeä kirkkoon kuulumisen syy.³⁷ Kirkkoon liittyneitä koskevassa tutkimuksessa puolestaan kirkon katsottiin kuuluvan suomalaiseen yhteiskuntaan ja ylläpitävän suomalaista kulttuuriperintöä. Kirkkoon liittyminen oli paluuta ”isien kirkkoon”.³⁸

Traditio on sukupolvien välistä muistamista ja yhteisön pitkäkestoinen kulttuuriin identiteetti, johon liittyvät myös rituaalit. Historia ja muistaminen kuitenkin eroavat toisistaan, sillä historia on kertomus jostakin joskus tapahtuneesta, muistamisessa on kysymys jostakin minulle tapahtuneesta, minun tarinastani. Historia on tietoa, muistaminen puolestaan on osa identiteettiä. Heikki Räisäsen mukaan tradition tehtävänä on antaa uskon sisällölle järjestelmällinen muoto. Muistiyhteisölle on Anneli Vartiainen mukaan luonteenomaista, että sillä on menneisyys, jolle se perustuu. Se kuljettaa mukanaan merkityksiä, joiden kautta yksilöt näkevät roolinsa osana suurempaa kokonaisuutta ja voivat sitoutua esimerkiksi yhteiseen hyvään. Rituaalit kasvattavat yhteisön yhteenkuuluvuudentunnetta yhteisten symbolien kautta, legitimoivat instituutioita ja auktoriteetteja sekä ylläpitävät arvorakenteita. Yhteisöt sinänsä eivät kuitenkaan muista, vaan siihen tarvitaan instituutioita, sosiaalisen järjestyksen ja yhteistyön rakenteita ja mekanismeja, eli kristillisessä yhteisössä kirkkoa.³⁹

35 Vrt. Hytönen 2020b, 75–78, 118–121.

36 Laulaja 2003, 218.

37 Sohlberg & Ketola 2020, 63–64.

38 Kauppinen 2008, 112.

39 Vartiainen 2014, 14–19; Vartiainen 2015, 16–23; Assmann A. 2004, 88, 114–115; Assmann J. 2006, 110–114; Räisänen 1992, 176.

4.2. Nimen saaminen

Saarnoissa nimi liitettiin yksilöllisyyteen ja yksilön arvokkuuteen. Jeesus tahtoo kohdata jokaisen omana itsenään, ainutlaatuisena ja arvokkaana yksilönä, ei ainoastaan suuren joukon tai massan osana. Kasteessa kristityt on kutsuttu nimeltä Jeesuksen omiksi. Nimeltä kutsuminen liittää ihmisen jumalalliseen todellisuuteen ja Kristuksen pelastustekojen yhteyteen.⁴⁰ Pienetkin kasteveden pisarat riittävät, kun niillä kastetaan Jumalan nimessä. Taivaasta vakuutetaan: sinä olet minulle rakas, sinä kuulut minulle.⁴¹ Vanhempien tai kasvattajien antamalla nimillä Jumala on kutsunut kristityt omikseen ja tuntee heidät nimeltä. Nimi muistuttaa, että kristitty on Jumalan luoma ja lunastama. Nimi kirjataan elämän aikana moniin rekistereihin ja kirjoihin, mutta tärkeintä on, että ne ovat taivaan kirjassa.⁴²

Saarnassa selitettiin, kuinka ihmisen tai asioiden nimellä oli Raamatun tekstien kirjoittajien kulttuurissa suuri merkitys. Se, jolle Jumala oli antanut nimen, oli Jumalan omistuksessa ja hallintovallassa, Jumalan oma. Antiikin maailmassa nimen katsottiin edustavan henkilöä itseään, hänen mainettaan ja kunniaansa. Nimessä oli voimaa.⁴³

Saarnat ja suomalaiset liittivät omaan nimeen Jumalan kutsun henkilökohtaisuuden. Kun suomalaiset korostivat oman identiteetin saamista, saarnat painottivat kastetun olevan Jumalan luoma ja lunastama. Molemmissa ryhmissä tuotiin esiin, että nimi on omien vanhempien valitsema. Kun suomalaiset ajattelivat liittyvänsä nimen kautta sukuun, sukupolvien ketjuun ja seurakuntaan, saarnoissa muistutettiin, että tärkeintä on nimen löytäminen taivaan kirjasta. Molemmissa kaste nähtiin ajallisen ja ikuisen liittymisenä yhteen sekä ainutlaatuisen yksilön liittämisenä jumalalliseen todellisuuteen ja Kristuksen pelastustekojen yhteyteen.⁴⁴

Kasteen suorittaminen Jumalan nimeen lausutaan niin kasteaavassa kuin katekismuksessakin. Kaste toimitetaan kolmiyhteisen Jumalan nimeen valamalla kastettavan päähän vettä kolme kertaa Isän ja Pojan ja Pyhän Hengen nimeen.⁴⁵ Jumalan nimeen vetoaminen osoittaa katekismuksen mukaan, että kaste on Jumalan työ, jota ihmisen ei tarvitse ansaita. Kasteessa Jumala kutsuu kastettavan nimeltä omakseen.⁴⁶ Ristinmerkin tekemisen yhteydessä pappi yhden vaihtoehdon mukaan pyytää Jumalaa kirjoittamaan lapsen nimen elämän kirjaan ja johdattamaan häntä valossa.⁴⁷

40 Digipostilla, Törmänen 08.09.2019.

41 Digipostilla, Repo 13.01.2019.

42 Digipostilla, Loikkanen 01.01.2018.

43 Digipostilla, Hintikka 26.05.2019.

44 Vrt. Hytönen 2020b, 78–80, 121–123.

45 Kirkollisten toimitusten kirja 2003, Kaste, kohta 13; Hätäkaste, kohta 1; Nuoren ja aikuisen kaste, kohta 13; Kaste jumalanpalveluksen yhteydessä, kohta Kaste.

46 Katekismus 1999, kohdat 34–35.

47 Kirkollisten toimitusten kirja 2003, Kaste, kohta 6, jälkimmäinen vaihtoehto.

Pentti Lempiäisen mukaan nimi osoittaa, ettei ihminen ole pelkkä numerosarja yhteiskunnan tilastoissa ja tietokoneen muistissa, vaan hän on ainutkertainen yksilö. Nimen mainitseminen kasteen yhteydessä korostaa Jumalan kutsun ja hänen lahjoittamansa pelastuksen henkilökohtaisuutta. Raamatussa kehoitetaan iloitsemaan siitä, että nimi on merkitty taivaan kirjaan (Luuk. 10:20; Hepr. 12:23; Ilm. 3:5; 21: 27).⁴⁸

5. Oppiin ja uskon sisältöön liittyvät merkitykset

5.1. Usko ja Jeesuksen seuraaminen

Saarnoissa kasteen korostettiin olevan kutsu Jeesuksen opetuslapsiksi ja Kristuksen seuraajaksi.⁴⁹ Kasteessa saadaan lahjaksi Pyhä Henki, joka saa aikaan uskon.⁵⁰ Uskon myötä Jeesus tulee asumaan sydämissä. Jokaista kastettua kutsutaan seuraamaan häntä, täyttämään Jumalan tahtoa ja palvelemaan lähimmäistä. Jo kasteessa kristityille on varattuna tehtävä seurakunnassa. Kaste- ja lähetyskäsky, rakauden kaksoiskäsky ja kymmenen käskyä velvoittavat kristittyjä.⁵¹

Jumalanpalveluksessa toimitetun kasteen yhteydessä pidetyssä saarnassa kietyttiin, että kaste on matkan alku, pääsy tielle ja Jeesuksen seuraan. Kasteessa saadaan elämä Jeesuksen yhteydessä ja oma usko. Tarkoitus on, että näistä kaikista tulee totta elämän matkan aikana. Sen vuoksi kristillisessä perinteessä puhutaan kastetta seuraavasta päivittäisestä kilvoituksesta. Tien kulkijat ovat Kristuksen seuraajia. Heitä kutsutaan seuraamaan valoa, josta kastekynttilä kertoo, elämään Kristuksen esimerkin mukaisesti ja rakastamaan lähimmäistä. Tiellä vaeltaessaan kastettu oppii vähitellen tuntemaan matkakumppaninsa Jeesuksen, ja siksi kastetulle on kerrottava, mitä Jeesus on tehnyt hänen puolestaan. Jos Jumala suo, kastetussa syntyy usko, joka kasteen kanssa johdattaa hänet ikuiseen elämään.⁵²

Vasta kasteen jälkeen voidaan puhua jatkuvan parannuksen teosta ja katumuksesta. Kasteen lahjasta huolimatta synnistä ei pääse noin vain eroon. Synti jää asumaan ihmiseen ja saa lankeamaan, ja siksi kastetun elämään kuuluu jatkuva parannuksen teko ja kilvoittelu uskon vanhurskaudessa. Kilvoitus on lähimmäisen rakastamista sanoin ja teoin sekä kunnian antamista Jumalalle siitä hyvästä, mitä ihminen elämässään kokee. Tämä kaikki merkitsee uskon vahvistumista ja paluuta kasteen armoon.⁵³

48 Lempiäinen 1998, 7–8.

49 Digipostilla, Apajalahti 14.01.2018, Apajalahti 27.05.2018, Repo 13.01.2019, Hintikka 04.11.2019, Hintikka 15.12.2019.

50 Digipostilla, Tyynelä-Haapamäki 20.05.2018, Tikkala 07.07.2019.

51 Digipostilla, Tuovinen 28.01.2018, Tuovinen 16.09.2018.

52 Digipostilla, Peura 22.04.2018.

53 Digipostilla, Peura 07.01.2018.

Osa saarnaajista korosti, että usko ja kaste kuuluvat yhteen. Ilman uskoa kaste ei vaikuta sitä, mitä varten se on suoritettu.⁵⁴ Toiset puolestaan painottivat uskoa lahjana, mutta rakkautta ihmisen valintana. Jumala lahjoittaa kasteessa uskon myös pienelle vauvalle, joka ei ymmärrä toimitusta. Jokaiselle Jumala lahjoittaa uskon, joka pelastaa, armosta, lahjana, ilman omaa ansiota, ilman yhtään omaa tekoa. Jumalan valtakunta etenee silloin, kun kastettu ottaa vakavasti sen, mitä Jumala pyytää: tekee rakkauden ratkaisun aina, kun on valinnan paikka.⁵⁵

Kaste kristityn matkan alkuna, jossa Pyhä Henki lahjoittaa uskon, tuli esiin niin saarnoissa kuin suomalaisten käsityksissä. Kaste mahdollisti uskon vahvistumisen ja kehittymisen sekä Jeesuksen opetuslapsiksi tulemisen. Saarnaajat korostivat tästä avautuvaa tehtävää seurakunnassa, kun taas suomalaiset näkivät sen tehtävänä ensisijaisesti omassa lähipiirissään ja suhteessa omiin lapsiinsa ja kummilapsiinsa. Molemmissa ryhmissä oli erilaisia painotuksia sen suhteen, mikä rooli ihmisellä on uskon lahjan aktivoitumisessa. Osalle suomalaisista usko merkitsi kastetun aktiivisuutta, uskoon tulemistä tai lahjan käyttöön ottamista, kun taas toiset painottivat, että usko on saatu jo kasteessa ja se kantaa läpi elämän aina iankaikkisuuteen saakka. Saarnaajista puolestaan jotkut toivat esiin, että ilman uskoa kaste ei vaikuta sitä, mitä varten se on suoritettu. Toiset saarnaajat vakuuttivat, että usko on aina lahja, mutta rakkaus ihmisen valinta.⁵⁶

Katekismuksen mukaan kaste ja usko ovat Jumalan tekoja ihmisessä, eikä kasteen arvo riipu ihmisen asenteesta. Kasteessa annetaan kaikki anteeksi ja kastettu puetaan Kristuksen puhtauteen. Pyhä Henki synnyttää kastetun uudesti ja lahjoittaa uskon, jolla hän voi tarttua kasteen lupauksiin.⁵⁷ Tunnustuskirjojen mukaan Jumala työskentelee aktiivisesti Pyhän Hengen avulla ihmisen uskon ja taivaallisten lahjojen säilymisen puolesta. Ilman tätä Jumalan työtä ihmisen oma työ Jumalan sanan harjoittamiseksi on hyödytöntä.⁵⁸

Useissa kastekaavan kohdissa tulee teemana esiin, kuinka Jeesus kutsuu kastetun opetuslapsukseen. Kun pappi tekee ristinmerkin kastettavan otsaan, hän sanoo: ”Ota pyhä ristinmerkki otsaasi ja rintaasi todistukseksi siitä, että ristiinnaulittu ja ylösnoussut Jeesus Kristus on sinut lunastanut ja kutsunut opetuslapsukseen.” Kastekaavan rukouksissa pyydetään, että Jumala auttaisi lasta uskomaan ja elämään Jumalan lapsena. Pyhän Hengen rukoillaan asuvan kastetussa, että hän kasvaisi uskossa ja rakkaudessa. Lapsen toivotaan tulevan osalliseksi kaikista pelastuksen lahjoista ja kasvamaan Jeesuksen Kristuksen opetuslapsena.⁵⁹

54 Digipostilla, Korttesluoma 13.01.2019.

55 Digipostilla, Väyrynen-Si 28.07.2018, Väyrynen-Si 06.09.2020. Uskosta lahjana myös Majuri 01.03.2019.

56 Vrt. Hytönen 2020b, 88–93, 127–130.

57 Katekismus 1999, kohta 35.

58 Tunnustuskirjat (Yksimielisyyden ohje) 476–477, 16.

59 Kirkollisten toimitusten kirja 2003, Kaste, kohdat 6–7.

5.2. Jumalan lapseus

Saarnojen mukaan jumalanpalvelukseen osallistujista on kasteen kautta tullut Kristuksen omia, ja he ovat päässeet Kristuksen läheisyyteen. Yhä edelleen on niin, että lapset saavat tulla Jeesuksen luo sellaisina kuin ovat.⁶⁰ Kastetut ovat Jumalan lapsia, koska Jumala on kutsunut heidät kasteessa nimeltä omakseen. Kastetun elämällä on tarkoitus: etsiä Jumalaa ja elää hänen lähellään.⁶¹

Saarnoissa Jumalan lapseuteen sisältyi tehtävä. Jokainen, joka on kutsuttu Jumalan lapseksi, on kutsuttu Jeesuksen lähettilääksi.⁶² Joku saarnasikin kahdesta kutsusta. Ensimmäinen kutsu on saatu kasteessa, kun Jumala on kutsunut lapsekseen, suureen perheeseensä, elämään hänen yhteydessään ja kulkemaan Kristuksen seuraajana. Toisessa kutsussa Jumalan kutsuu kristityt rakentamaan Jumalan valtakuntaa tässä maailmassa. Tähän kutsuun myöntävästi vastaaminen on perimmäinen syy siihen, miksi jumalanpalvelukseen on tultu.⁶³

Kaste oli sekä saarnaajille että suomalaisille merkki Jumalan lapseksi pääsemisestä ja Kristuksen yhteyteen liittämistä. Suomalaisten perhesuhteisiin viittavia sanoituksia ja läheiseen suhteeseen viittaavia ilmauksia Jumalan lapseudesta ei saarnoissa käytetty. Suomalaisille kaste antoi Jumalan lapsen oikeudet, Isän rakkauten, siunauksen ja anteeksiantamuksen sekä tunteen lapsen kuulumisesta samaan Jumalan lasten joukkoon muiden kanssa, Jumalan perheväkeen, jossa kaikilla oli sama isä. Saarnoissa tämä ilmaistiin sanomalla, että kastetuista on tullut Kristuksen omia ja he ovat päässeet Kristuksen läheisyyteen. Saarnoissa Jumalan lapseus nähtiin tehtävänä toimia Kristuksen lähettiläänä ja Jumalan valtakunnan rakentajana maailmassa.⁶⁴

Lapsiteologiasta väitelleen Eriikka Jankon mukaan lapseus suhteessa Jumalaan on myös ihmisten keskinäinen side. Jumala on kaikkien ihmisten isä, *Abba*. Siksi lapseuden identiteetti on jaettu identiteetti, joka kutsuu kaikenikäisiä tunnustautumaan Jumalan lapsiksi. Kummin erityinen tehtävä on huolehtia, että lapsi oppii sosiaalisessa kontekstissaan tuntemaan, kenen lapsi hän ensisijaisesti on. Lapsen hengellinen lapseus on uhattuna, jos lasta ympäröivä yhteisö suhtautuu välinpitämättömästi lapseen tai velvoitteisiin, joita sillä on lasta kohtaan. Lasten täytyy saada tulla osaksi yhteisöä – kuten lasten evankeliumi muistuttaa. Ilman lapsia kirkolla ei ole jatkuvuutta, mikä puolestaan merkitsee kirkon tradition katkeamista havaittavassa todellisuudessa. Lapsi haastaa eettisellä ja teologisella tasolla seurakuntayhteisöä muistuttaen taivasten valtakunnan hierarkiasta, jossa pienin on suurin. Ilman lapsia kirkossa ei olisi lasten esimerkkiä Jumalan valtakunnasta.⁶⁵

60 Digipostilla, Peura 29.11.2020.

61 Digipostilla, Hallikainen 10.06.2018.

62 Digipostilla, Hermesaho 14.10.2018.

63 Digipostilla, Tuovinen 24.12.2018.

64 Vrt. Hytönen 2020b, 81–83, 125–127.

65 Jankko 2019, 144–238.

5.3. Siunaus

Kasteen lupaus Jumalan huolenpidosta koskee saarnojen mukaan kaikkia. Jumalan lupaus ei erottele ihmisiä.⁶⁶ Kristus on kulkenut yhtä matkaa kasteesta lähtien ja ollut läsnä elämässä. Hän on jakanut ilot, surut, onnistumisen hetket ja katkerat vaiheet kastetun kanssa. Kasteen ja uskon vuoksi kristitty luottaa ja turvautuu häneen yhä uudestaan.⁶⁷ Jumala lähettää tukensa ja turvansa myös sakramenteissa, kasteessa ja ehtoollisessa.⁶⁸

Saarnoissa siunaus nähtiin myös kastettujen tehtävänä. Vanhemmat ja kummit siunaavat vasta kastettua, ja kummeja kutsutaan siunaamaan konfirmaatiossa. Jokaisen jumalanpalveluksen ja kirkollisen toimituksen lopussa on Herran siunaus, joka on rukousta ja Jumalan sanaa. Siunaus sisältää kaiken sen, mitä Jeesus on valmistanut kärsimyksellään, kuolemallaan, ylösnousemisellaan ja taivaaseen astumisellaan. Siunauksen sisältönä on syntien anteeksianto, taivaaseen pääsy sekä rakkaus, rauha ja ilo jokaiselle päivälle. Tämä siunaus on lahjoitettu kasteessa ja otetaan vastaan uskoen. Kasteessa Jumalan armosyli tuodaan kristityn ulottuville koko elämän ajaksi. Pienelle lapselle vanhemman, kummin tai isovanhemman syli muistuttaa kaikkein turvallisimmasta, Jeesuksen sylistä, johon lapsi kannetaan kasteessa.⁶⁹

Jumalan kasteessa antama siunaus elämän perustana ja turvallisena pohjana tuli esiin niin saarnoissa kuin suomalaisten kastekäsityksissä. Siunaus merkitsi mahdollisuutta rakentaa elämä Jumalan ja hänen huolenpitonsa varaan myös sen vaikeina hetkinä. Suomalaiset halusivat kasteessa antaa lapsen suurempaan suojaan, ja vastaavasti saarnaaja puhui Jumalan armosylistä, joka tuodaan kristityn ulottuville koko elämän ajaksi. Suomalaisille kaste toi mieleen Jumalan siunaavat kädet ja ajatuksen suojelusenkelin saamisesta, kun taas saarnoissa vanhempien sylin ja lapselle antaman turvan katsottiin kuvastavan Jumalan syliä. Vanhemmille ja kummeille oli tärkeää, että Jumala pitää lapsesta huolta silloinkin, kun he itse eivät voi. Tähän ajatukseen saarnaaja liittyi kuvaamalla Kristuksen kulkemista yhtä matkaa kastetun kanssa jakaen tämän ilot ja surut.⁷⁰

Siunauksen rinnastuminen erityisesti suomalaisilla syliin ja suojaan korostaa turvallisuuden kokemuksen keskeisyyttä ihmisen elämässä. Maslowin tarvehierarkiassa turvallisuuden tunne on yksi viidestä ihmisen perustarpeesta, jotka ihminen pyrkii tyydyttämään ennen muita. Myöhempinä vuosinaan Maslow lisäsi hierarkiaan vielä kuudennen tason, itsensä ylittämisen (*self-transcendence*) tarpeen,

66 Digipostilla, Hallikainen 07.01.2018.

67 Digipostilla, Peura 31.03.2018.

68 Digipostilla, Jamnes 28.04.2019.

69 Digipostilla, Tuovinen 30.12.2018.

70 Vrt. Hytönen 2020b, 83–85, 123–125.

jolla hän tarkoitti yhteyden saamista johonkin omaa minää suurempaan. Keinoina tähän voivat olla esimerkiksi hengellisyys, taide tai altruismi.⁷¹

Ajatus Jumalan antamasta siunauksesta kasteessa pohjautuu lasten evankeliu-miin (Mark. 10:13–16), jossa Kristus käskee tuomaan lapset luokseen ja ottaa hei-dät syliinsä. Tuodessaan lapsen kasteelle vanhemmat ja kummit saavat Lutherin mukaan aikaan sen, että lapset siunataan ja he saavat taivaan valtakunnan. Tämä toteutuu heidän uskonsa vuoksi.⁷² Uusimmassa kirkon tulevaisuusselonteossa kaste ja siunaus on erotettu toisistaan ja pidetty mahdollisena siunausta ilman kas-tetta. Jos lapsi ei voi saada kastetta, hänen olisi kuitenkin hyvä saada siunaus. Jeesus ei kysellyt tuojien vakaumusta, kun hän otti lapset syliinsä ja siunasi heitä.⁷³

5.4. Armo ja Jumalan rakkaus

Saarnojen mukaan elämä on itsessään Jumalan antama arvokas ja ainutlaatuinen lahja, jonka kautta Jumala jakaa ylenpalttisesti hyvyyttään. Arjen monet suuret ja pienet asiat ovat Jumalan lahjaa. Kaste, usko ja armo ovat Jumalan hyviä lahjoja. Jumala rakastaa ja on armollinen.⁷⁴ Toisaalta armo ja armollisuus löytyvät vain elä-män myötä. Elämä löytää uusia sävyjä, ja löytyy se ihmeellinen asia, että lopulta kaikki on lahjaa, joka annettiin kasteessa ennen kuin ymmärsimme edes sitä pyy-tää. Tämä armon vahvistus saadaan uudelleen ehtoollisella.⁷⁵

Jumala on sanonut kasteessa: ”Sinä olet minun rakas poikani. Sinä olet minun rakas tyttöni.” Kasteen armoliitto on aina voimassa.⁷⁶ Jeesus kantoi ristillä rangais-tuksen siitä, mitä olemme rikkoneet, laiminlyöneet tai tehneet omin päin. Tästä ris-tin armosta on kasteessa tultu osallisiksi. Ansaitsematon armo merkitsee vapautta orjuuttavasta lain noudattamisesta. Kastetun ei tarvitse tehdä Jumalalle mitään kelvatakseen hänelle.⁷⁷

Kaste on mitä suurimmassa määrin hengellinen tapahtuma. Siksi kenenkään kastetun ei tarvitse tuskailia sitä, että hänelle ei koskaan ole tapahtunut mitään hen-gellisesti merkittävää. Kasteessa kristityt on vihitty yhteiseen pappeuteen palvele-maan ihmisiä ja rohkaisemaan heitä elämään Jumalan armosta.⁷⁸ Näin armoonkin liittyi saarnoissa lähimmäisen palvelun ja rohkaisun tehtävä.

Suomalaiset pitivät kastetta suorituskeskeisen maailman vastakohtana, jossa Jumala lahjoittaa armonsa ilmaiseksi, ja saarnoissa puhuttiin vastaavasti ansaitse-

71 Koltko-Rivera 2006; Maslow 1943.

72 Luther 1991, 18–19.

73 Vappula 2018, 27–28.

74 Digipostilla, Törmänen 25.08.2019.

75 Digipostilla, Apajalahti 07.01.2018.

76 Digipostilla, Hallikainen 07.01.2018.

77 Digipostilla, Tuovinen 28.01.2018.

78 Digipostilla, Luoma 13.01.2019.

mattomasta armosta. Molemmille ryhmille kaste oli merkki siitä, että Jumalalle jokainen ihminen on arvokas ja rakas. Saarnaaja puhui kasteen armoliitosta, ja suomalaiset kirjoittivat tämän lisäksi myös kasteen armosta, joka kantaa koko elämän matkan ajan, eikä se lähde pois ihmisestä. Kun suomalaiset kuvasivat kasteessa saatua armoa elämän suurimmaksi lahjaksi ja koko minuutta muokanneeksi seikaksi, saarnaaja muistutti armon lahjaluonteen avautuvan usein vasta elämän myötä.⁷⁹

Sekä saarnoissa että suomalaisten käsityksissä kasteesta liitettiin Augsburgin tunnustukseen, jonka mukaan Jumalan armo annetaan kasteen välityksellä. Kasteen kautta lapset annetaan Jumalan huomaan ja otetaan Jumalan armoon.⁸⁰ Armo on rakastetuksi tulemista, vaikka ei ansaitse rakkautta. Armo kuuluu Jumalalle, vaikka se vie ihmisen omien heikkouksien ja virheiden äärelle kohtaamaan itsensä ja katsomaan omaa elämää silmiin. Ainoastaan Jumala voi todella olla armollinen, sillä hän on hyvyys ja rakkaus. Risti on merkki armosta ja anteeksiantamuksesta, joka saadaan ilman omia ansioita, Kristuksen tähden (Room. 9:16).⁸¹

Kirkko koettiin vastavoimana yhteiskunnan arvojen koventuessa, työelämän vaatimusten kasvaessa ja kilpailun kiristyessä myös kirkkoon liittyviä koskevassa tutkimuksessa. Kirkkoon liittyvät halusivat liittyä kirkon arvoihin, kuten lähimmäisenrakkauteen ja heikkojen puolustamiseen.⁸² Tämä tuli esiin erityisesti suomalaisten käsityksissä kasteessa. Saarnoissa kirkon vastakulttuurista luonnetta ei mainittu, mutta kristityn vakuutettiin olevan Jumalan rakkauden arvoinen ja kykenevä rakastamaan ja rohkaisemaan muita.

5.5. Pelastus ja iankaikkinen elämä

Saarnojen mukaan kaste tekee kristitystä yhtä Kristuksen kanssa. Kasteen lahjan voimasta ylösnousemus ja uusi elämä alkavat toteutua. Kristitty ei jää kuoleman ja pahan voimien vangiksi, sillä Kristus on ylösnoussut. Hänellä on tulevaisuus ja toivo sekä pääsy iankaikkiseen iloon (Room. 6:3–5).⁸³

Viimeisinä päivinä on kysymys Jumala armollisuudesta. Pelkääville vakuutetaan, että Jumalan rakkaus kestää, eikä hänen ristillä aikaansaamansa sovinto ihmisten kanssa murru. Hän ei kadu, että on ottanut syntisen omakseen. Kasteessa solmittu yhteys on luja.⁸⁴ Jumala seisoo lupauksensa takana ja tunnustaa kastetun lapsekseen, vaikka jokainen on syntinen ja ansioton hänen edessään. ”Mutta kun Jumalan, meidän pelastajamme, hyvyys ja rakkaus ihmisiä kohtaan tuli näkyviin, hän

79 Vrt. Hytönen 2020b, 94–97, 131–133.

80 Tunnustuskirjat (Augsburgin tunnustus) 55, 1–2.

81 Häkkinen 2019, 71–73.

82 Kauppinen 2008, 112–113.

83 Digipostilla, Peura 31.03.2018.

84 Digipostilla, Peura 09.12.2018.

pelasti meidät, ei meidän hurskaiden tekojemme tähden, vaan pelkästä armosta (Tit. 3:4–5).” Tähän kastettu voi luottaa jokaisena elämänsä päivänä.⁸⁵

Toiset saarnaajat korostivat armoa ja toiset uskoa pelastuksen kriteerinä. Armoa korostava vakuutti Lutherin ratkaisseen armon riittämisen kysymyksen. ”Ihminen pelastuu yksin uskosta ja yksin armosta ja yksin Kristuksen tähden. Uskon meille lahjoittaa Jumala kasteessa ja armoa emme voi ansaita, emme edes hyvillä teoilla.”⁸⁶ Toinen puhui kasteessa saadusta kaksoiskansalaisuudesta ja matkasta kohti määränpäättä, toista kansalaisuutta, joka on lunastettu kasteen kautta. Kaksoiskansalaisuus on pysyvä ja sen vuoksi ei suurempia lupahakemuksia tarvitse jättää. ”Se pysyy meissä, vaikka me haluaisimme päästä siitä eroon. Me emme voi valita kotimaatamme tai kansalaisuuttamme. Ne annetaan meille syntymässä. Kasteen kautta me saamme olla myös taivaan valtakunnan kansalaisia.”⁸⁷

Uskoa korostavat saarnaajat painottivat, että pelastus on luvattu jokaiselle kastetulle, joka uskoo. Lähetyskäskyyn liittyvä lupaus toteutuu vain evankeliumin vastaanottajalle, mutta sen hylkääjää kohtaa tuomio. Vain uskon avulla ihminen kelpaa Jumalalle ja välttää ikuisen kadotuksen (Mark.16:16). Uskoen jäädään Jumalan lupauksen varaan, ja kasteen lahjat siunaavat: synnit pyyhitään pois ja on toivo päästä kerran Jumalan kirkkauteen.⁸⁸ Ihmisen ei tarvitse kuolla ikuista kuolemaa, eikä joutua Helvettiin, vaan hän saa uskoa syntinsä anteeksi Jeesuksen tähden. Jeesus on sovittanut kaikki synnit ristillä ja joka uskoo Häneen ja on kastettu, pelastuu. Jeesus on herättävä hänet viimeisenä päivänä kuolleista ja päästävä Taivaaseen.⁸⁹

Niin saarnaajilla kuin suomalaisilla kasteeseen liittyi toivo pelastumisesta, ylönousemuksesta ja iankaikkisesta elämästä. Kaste liitti kastetun Kristuksen sovitus-työhön ja teki heistä taivaan perillisiä. Saarnoissa ei käsitelty suomalaisille tärkeää jälleennäkemistä rakkaiden kanssa, johon liittyi jo etukäteen paljon iloa itselle ja läheisille varatusta paikasta taivaassa. Sen sijaan saarnoissa pohdittiin edellytyksiä, uskoa ja evankeliumin vastaanottamista, joilla taivaspaikka avautuu.⁹⁰

Katekismuksen mukaan jokainen on syntyessään synnin alainen, eikä voi vapautua siitä omin voimin. Jeesus Kristus on kukistanut synnin, kuoleman ja Perkeleen vallan. Usko Kristukseen siirtää ihmisen Saatanan kahleista Jumalan valtakunnan vapauteen. Hän antaa itsensä kristityille, jotka tulevat osallisiksi Kristuksen viattomuudesta, pyhydestä ja rakkaudesta, ja hänen valtakunnassaan vapaudes-

85 Digipostilla, Häkkinen 13.01.2019.

86 Digipostilla, Kariranta 25.11.2018.

87 Digipostilla, Rissanen 22.04.2018.

88 Digipostilla, Lehtoviita 30.05.2019, Lehtoviita 07.07.2019.

89 Digipostilla, Hosike 30.03.2018.

90 Vrt. Hytönen 2020b, 85–88, 133–134.

ta, rauhasta ja ilosta.⁹¹ Iankaikkisesta kadotuksesta pelastaa kuitenkin vain Jumalan armo.⁹²

Augsburgin tunnustuksen mukaan kaste on välttämätön pelastukseen.⁹³ Kasteen kytkeytyminen pelastukseen ja iankaikkiseen elämään tulee vahvasti esille jo kastetoimituksen alussa, jossa todetaan Jumalan kutsuvan kastettavan nimeltä omakseen ja lahjoittavan pelastuksen. Toisessa johdantovaihtoehdossa puolestaan muistutetaan, että Vapahtaja ottaa pyhässä kasteessa yhteyteensä lapsen ja lahjoittaa hänelle iankaikkisen elämän.⁹⁴

Kuoleman jälkeinen elämä on myös merkittävä syy kuulua kirkkoon. Se, että kirkko ylläpitää toivoa kuoleman jälkeisestä elämästä on suomalaisille melko tärkeä kirkkoon kuulumisen syy. Lähes puolet (46 %) kirkon jäsenistä piti tätä tärkeänä tai melko tärkeänä syynä kirkkoon kuulumiselleen.⁹⁵

6. Johtopäätökset

Suomalaisten käsitykset ja saarnojen opetukset kasteesta olivat pääpiirteissään hyvinkin yhteneväiset. Kasteessa tultiin kirkon ja seurakunnan jäseniksi sekä päästiin osallisiksi sakramenteista ja kirkon toiminnasta. Kasteessa liitettiin kristillisiin perinteisiin ja toimittiin kaste- ja lähetyskäskyn mukaisesti. Kastetoimituksessa lausuttu kastettavan nimi yhdistyi Jeesuksen henkilökohtaiseen kutsuun ja opetuslapseksi tulemiseen. Kasteessa saatiin uskon lahja ja Jumalan rakkaus ilmaiseksi, pelkästä armosta. Armo kantoi iankaikkiseen elämään saakka, ja kaste antoi oikeuden elää iankaikkisen elämän toivossa. Kasteen ja uskon yhteys sekä ihmisen rooli uskon lahjan aktivoitumisessa jakoi sekä suomalaisten että saarnaajien näkemyksiä.

Kaste oli kastetun liittämistä kristittyjen yhteisöön, mutta päinvastoin kuin saarnaajille, se oli suomalaisille yhteisöllisyyttä myös yhteiskuntaan, suomalaisuuteen ja omaan ikäluokkaan liittymisen merkityksessä. Suomalaisilla kaste vahvasti syn-tyneen lapsen, vanhempien, kummien ja suvun yhteenkuuluvuudentunnetta sekä lähensi seurakuntaan, mutta saarnoissa yhteisöllisyyttä tarkasteltiin ennen kaikkea kirkkoyhteisön näkökulmasta. Saarnoissa korostui yhteisöllisyyden kristillinen ulottuvuus, ja yhteisöä tarvittiin hengellisen elämän hoitamista varten. Vaikka perhe ja suku todettiin tärkeiksi yhteisöiksi, kastetta pidettiin pääsynä uuteen, Hengen muovaamaan yhteisöön, jonka Henki on yhdistänyt.

91 Katekismus 1999, kohta 15.

92 Katekismus 1999, kohta 18.

93 Tunnustuskirjat (Augsburgin tunnustus) 55, 1–2.

94 Kirkollisten toimitusten kirja 2003, Kaste, kohta 3.

95 Gallup Ecclesiastica 2015.

Kun suomalaiset korostivat kastetta yksilölle annettuna hyvänä ja tehtävänä lähipiirissä, saarnaajat kiinnittivät huomiota kasteesta avautuvaan palvelutehtävään, yleiseen pappeteen ja lähetystehtävään. Tämä tuli esiin useassa kohdassa. Suomalaiset korostivat jäsenyyden antamia oikeuksia ja mahdollisuutta osallistua seurakunnan toimintaan, kun taas saarnoissa esiteltiin erilaisia vapaaehtoistehtäviä seurakunnassa. Saarnoissa Jumalan lapseuteen sisältyi tehtävä ja jokainen Jumalan lapseksi kutsuttu oli kutsuttu Jeesuksen lähettilääksi. Suomalaiset puolestaan korostivat yksilön osaksi tullutta Isän rakkautta, hyväksyntää ja varjelusta. Kun suomalaiset painottivat kasteessa luvattua siunausta ja turvaa koko elämän matkalle, saarnoissa muistutettiin siunauksen välittymisestä kirkollisissa tilaisuuksissa luetavan Herran siunauksen välityksellä sekä siunauksen jakamisesta kristittyjen tehtävänä. Saarnoissa armo nähtiin vihkimyksenä yleiseen pappeteen palvelemaan muita ja rohkaisemaan heitä elämään Jumalan armosta, kun se suomalaisille oli ihana rakkauden ja hyväksynnän viesti itselle ja rakkaille.

Jälleennäkemisen toivosta rakkaiden kanssa ei saarnoissa puhuttu kasteen yhteydessä, vaikka suomalaiset pitivät sitä tärkeänä. Tämä kertoi saarnan erityislaatuudesta koko seurakunnalle tarkoitettuna pyhäpäivälle osoitettujen Raamatun tekstien tulkintana, kun taas huomattavasti henkilökohtaisemmassa siunauspuheessa tämä ulottuvuus olisi tullut melko varmasti esille. Aineistojen erilaisuus, missä suomalaiset kertoivat omista käsityksistään ja saarnaajat kirkon tai edustamansa yhteisön opetuksesta, tuli esiin lähes kaikissa ryhmittelyn luokissa, vaikka kasteeseen liittyvien merkitysten pääsisältö olikin yhteinen.

Jossakin mielessä aineistot myös täydensivät toisiaan, kun suomalaiset korostivat kasteetta mahdollisuutena ja saarnat tehtävänä. Jos saarnaajia voitaisiin tällä artikkelilla ohjata johonkin suuntaan, kynnystä kasteen todeksi elämiseen voitaisiin madaltaa ainakin niissä tilanteissa, joissa osallistujat ovat lähempänä keskimääräistä suomalaista kuin ”raskaan sarjan” -kirkkoverasta. Kristityn elämä voi vaikuttaa haastavalta, jos se oikopäätä velvoittaa vapaaehtoistyöhön ja havaittavaan uskoon, mutta jos lähipiirissä suoritettut kutsumustehtävät ja omien lasten vieminen kastettaviksi riittävät, tehtävä on suomalaisille mahdollinen ja mielekäs. Lähipiirissä muotoutuvat uskon ja rakkauden teot voivat johtaa laajempiin näköaloihin helpommin vapaaehtoispuolelta ja itse oivallettuna kuin ylhäältä julistettuna vaatimuksena ja velvollisuutena. Kasteen lahjoista on lupa iloita ja nauttia, mikä puettiin myös joissakin saarnoissa kauniisti sanoiksi.

Lähteet ja kirjallisuus

- Assmann, Aleida (2004). *Tid och Tradition*. Riga: Preses Nams.
- Assmann, Jan (2006). *Religion and Cultural Memory*. Stanford: Stanford University Press.
- Digipostilla (2018–2020). <https://www.kotimaapro.fi/digipostilla/postillat/> (luettu 4.2.2021).
- Gallup Ecclesiastica (2015). *Kirkon tutkimuskeskus: Gallup Ecclesiastica 2015* [sähköinen tietoaaineisto]. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3211>.
- Hytönen, Maarit (2018). *Kutsumus ja elämäntehtävä*. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 128. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Hytönen, Maarit (2020a). Kristillisen perinteen välittyminen. *Uskonto arjessa ja juhlassa*. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2016–2019. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 134. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus. 181–218.
- Hytönen, Maarit (2020b). ”Maailman tärkein tapahtuma” – suomalaisten käsityksiä kasteesta ja kummiudesta. Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 63. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Hytönen, Maarit & Kimmo Ketola & Veli-Matti Salminen (2020). Arjen uskonnolliset käytännöt. *Uskonto arjessa ja juhlassa*. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2016–2019. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 134. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus. 147–180.
- Häkkinen, Seppo (2019). *Rohkeasti kristitty*. Paimenkirje 2019. Helsinki: Kirjapaja.
- Jankko, Eriikka (2019). *Lapsi Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa*. Väitöskirja. Helsinki: Unigrafia.
- Joenperä, Ann-Maarit (2013). *Jumalan lapset Isän sylissä*. Narratiivinen tutkimus jumalanpalveluksen merkityksellisyyden rakentumisesta kirkosakävijöille Tuusulan seurakunnassa. Väitöskirja. Helsingin yliopiston kirjasto: Helsingin yliopisto.
- Katekismus (1999). <http://katekismus.fi/> (luettu 26.9.2020).
- Kauppinen, Juha (2008). *Takaisin kirkkoon*. Tutkimus aikuisena kirkkoon liittyneistä Tampereella 1996–2006. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 104. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Kirkkojärjestys (1055/1993). <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931055> (luettu 20.9.2020).
- Kirkollisten toimitusten kirja (2003). Ensimmäinen osa: Kasuaalitoimitukset. *Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkokäsikirja III*. Hyväksytty kirkolliskokouksessa 8. marraskuuta 2003. <http://kirkkokasikirja.fi/> (luettu 25.9.2020).
- Koltko-Rivera, Mark E. (2006). Rediscovering the Later Version of Maslow’s Hierarchy of Needs. Selftranscendence and opportunities for theory, research, and unification. *Review of General Psychology* Vol. 10, No. 4, 302–317. DOI: 10.1037%2F1089-2680.10.4.302.
- Laulaja, Jorma (2003). Kaste. *Spirituaaliteetin käsikirja*. Seppo Häyrynen, Heikki Kotila & Osmo Vatanen (toim.). Helsinki: Kirjapaja. 211–219.
- Lempiäinen, Pentti (1998). *Ristiäiset. Valmistamme kastejuhlan*. 5. p. Helsinki: Kirjapaja.
- Luther, Martti (1991). *Kaste ja usko*. Valikoima Lutherin kirjoituksia kasteesta ja lapsen uskosta. Johdanto ja suomennos Eero Huovinen. Lapua: Herättäjä-Yhdistys.
- Maslow, Abraham H. (1943). *A Theory of Human Motivation*. Originally published in *Psychological Review* 50, 370–396. <http://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm> (luettu 30.9.2020).

Niemelä, Kati (2006). *Vieraantunut vai pettynyt?* Kirkosta eroamisen syyt Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 95. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

Räisänen, Heikki (1992). Kristinusko. *Uskonnot maailmassa*. Juha Pentikäinen & Kaija Pentikäinen (toim.). Porvoo: WSOY.

Salomäki, Hanna (2020). Jumalanpalvelus, kirkolliset toimitukset ja kristilliset juhlapyhät. *Uskonto arjessa ja juhlassa*. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2016–2019. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 134. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus. 90–132.

Sandberg, Andreas & Ingegerd Sjölin & Josephine Ganebo Skantz (2019). *Dop i förändring*. En studie av föräldrars aktiva val och församlingars strategiska doparbete. Upsala: Svenska kyrkan.

Sohlberg, Jussi & Kimmo Ketola (2020). Uskonnolliset yhteisöt Suomessa. *Uskonto arjessa ja juhlassa*. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2016–2019. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 134. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus. 45–66.

Tunnustuskirjat (1990). *Evankelis-luterilaisen kirkon Tunnustuskirjat*. Käännös, johdannot ja hakemistot: Kirkon keskusrahasto. Helsinki: SLEY-kirjat.

Vappula, Katri (2018). Kasteesta kasvuun. *Kirkon kasvatusta vuonna 2030*. Kristillisen uskon välittymisen haasteita ja mahdollisuuksia. Kirkon tulevaisuusselonteko 2018. Jarmo Kokkonen (toim.). Suomen ev.-lut. kirkon julkaisuja 74. Kirkko ja toiminta. Helsinki: Kirkkohallitus. 25–35.

Vartiainen, Anneli (2014). *Kirkko muistiyhteisönä*. Järvenpään seurakunnan messujen muistiyhteisöluonne. Väitöskirja. Helsingin yliopiston kirjasto: Helsingin yliopisto.

Vartiainen, Anneli (2015). *Messu, yhteisö ja muistaminen*. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon messu yhteisöllisen muistamisen tilana. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 122. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

Wikström, Owe (2004). *Pyhän salaisuus*. Kätkeyty todellisuus ja nykyaika. Suomentanut Oili Räisänen. Helsinki: Kirjapaja.